

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education

5/2, 195-212

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 12.05.2024

Makale Kabul Tarihi: 13.06.2024

Şen, V. (2024). Mircevat Ahıskalı'nın Gurbetten İniltiler üçlemesinin güçlü kadın kahramanları ve sürgün ile yaşam arasında kalmış bir direniş sembolü: Asya hala. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 5(2), 195-212.
<http://dx.doi.org/10.46321/bugu.158>

MİRCEVAT AHISKALI'NIN GURBETTEN İNİLTİLER ÜÇLEMESİNİN GÜÇLÜ KADIN KAHRAMANLARI VE SÜRGÜN İLE YAŞAM ARASINDA KALMIŞ BİR DİRENİŞ SEMBOLÜ: ASYA HALA*

Doktora Öğrencisi Vedat ŞEN

Bursa Uludağ Üniversitesi vedatsen123@hotmail.com ORCID

Öz

Ahıska Türkleri sürgünler silsilesi içinde ölüm kalım savaşı vermiş bir topluluktur. Kökleri, Atabeklere kadar dayanan Ahıska Türkleri, tarihsel süreç içinde birçok soykırımın eşiğinden dönmüş ve ağır can kayıpları vermiştir. Ahıska Türklerini konu edinen roman ve şiirler, Ahıska Türklerinin yaşamış olduğu sürgünler etrafında yaşantılarını, kültürlerini, tarihlerini ve siyasi istikrarsızlıklarını geniş şekilde ele almıştır. Mircevat Ahıskalı'nın *Gurbet İniltiler 1*, *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* ve *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanlarından oluşan üçlemesi bu konudaki önemli eserler arasındadır. Roman içerisinde kadın kahramanların önemi büyük bir yer tutmaktadır. Üç roman içinde en çok öne çıkan ve güçlü olan kahraman Asya Hala'dır. Asya Hala, ilk romanda sürgünün en ağır şartlarını yaşamış olan, çocuklarının tümünü kaybeden ve mevcut yönetime karşı ilk isyanı başlatan kadındır. Üçlemenin ikinci romanında Asya Hala güçlü karakteri ile karşımıza tekrardan çıkmaktadır. Ancak burada daha çok ön plana çıkan Nazife Haladır. Üçlemenin son kitabında da güçlü bir kadın kahraman olarak tekrar Asya Hala okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Kadının Ahıska Türkleri toplumundaki yeri ve statüsü, sürgünün kadın boyutu, sürgünün annelik kurumu, sürgüne doğan yaşamlar, millî kimliği aktarma noktasında kadının önemi, erkeksiz direnişin kadın yönü ve sürgün sonrasındaki kadının yaşam biçimi çalışma içinde değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ahıska Türkleri, sürgün, kadın, direniş, annelik.

* Bu çalışma, 5-6 Aralık 2022 tarihlerinde Bursa Uludağ Üniversitesi Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Bursa Büyükşehir Belediyesi iş birliği ile düzenlenen "Türk Dünyasında Kadın Olmak" ana temalı Uluslararası Kadın Çalışmaları Kongresi'nde sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş hâlidir.

STRONG FEMALE HEROES OF MİRCEVAT AHISKALI'S *GURBETTEN İNİLTİLER* TRILOGY AND A SYMBOL OF RESISTANCE BETWEEN EXILE AND LIFE: ASYA AUNT

Abstract

The Ahıska Turks are a community that fought for life and death in a series of exiles. AhıskaTurks, whose roots date back to Atabeks, have come back from the brink of many genocides in the historical process and have suffered heavy casualties. The novels and poems about the Ahıska Turks have extensively discussed their lives, cultures, history, and political instability around the exiles of the Ahıska Turks. Mircevat Ahıskalı's trilogy of novels *Gurbet İniltiler 1*, *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* and *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* are among the important works on this subject. The female protagonists play an important role in the novel. The most prominent and powerful hero among the three novels is Aunt Asya. In the first novel, Aunt Asya is the woman who experienced the most severe conditions of exile, lost all her children, and started the first rebellion against the current administration. In her novel, Asya Hala appears again with her strong character. However, it is Aunt Nazife who stands out more here. In the last book of the trilogy, Aunt Asya appears again as a strong heroine. The place and status of women in Ahıska Turks society, the female dimension of exile, the institution of motherhood in exile, the lives born into exile, the importance of women in conveying national identity, the female aspect of the resistance without men and the lifestyle of women after exile will be evaluated in the study.

Keywords: Ahıska Turks, exile, woman, resistance, motherhood.

Ø. Giriş

Ahıska Türkleri kökleri Kıpçaklara dayanan ve tarihsel süreç içinde varlığını kaybetmeden günümüze kadar gelmiş olan bir Türk topluluğudur.¹ Ahıska Türklerinin varlığı ve hangi Türk boyuna mensup olduğuna dair genel olarak araştırmacılar ortak bir düşünceye sahiptir. Ancak Gürcü kaynaklar Ahıska Türklerinin, geçmişte topluluğun adını aldığı coğrafya üzerinde yaşamış olan farklı bir kavim olduğunu ileri sürmektedir. Her ne kadar Gürcüler bu kavmin ve Ahıska isminin Türk menşei olmadığını iddia etse de bu kavime “Mesk/Meskh/Meski (Masketya)” denilmektedir. Bu tanım daha çok Hristiyanlaşmış Turanî halk için kullanılır. Sümer ve Asurlular gibi bu kavmin de tarih içerisinde ortadan kalktığı söylenilir.

Ahıska ve çevresine tarihte Mesketya da denilmektedir. Buraya bu ismi veren Mesk/Meskh/Meski kavmi hakkında kesin bilgilerden söz edemeyiz. Tarih kaynakları, böyle bir kavimden bahsediyorsa da, bu kavmin menşei hakkında açık bilgi veremiyor. Bu konuda kısaca şunlar söylenebilir: Mesk kavmi, Nuh Nebi oğlu Yafes'in oğlu ve Oğuz'un pederi Mesek'ten gelen Masagetlere dayanır. Meskler, Kartvel (Gürcistan) güneyinde yaşamış Gogarlı (İskit) ve Turanî yerli Hristiyan halktır (Halidov, 2011, s. 3-4).

Ahıska Türkleri Kıpçakların egemenliğinin zayıflaması ile Gürcülere başkaldırarak Atabekler hanedanlığını kurar. “XVI. yüzyıl başlarında Kıpçak Atabekleri yönetiminin sınırları Azgur'dan Kars, Artvin, Tortum, İspir ve Erzurum'a kadar uzanmaktaydı ki anılan bölgeler Gürcü kaynaklarında da Sa-Atabago (Atabek Yurdu) olarak geçmektedir” (Demiray, 2012, s. 879). Atabekler uzun süre bu bölgede hüküm sürer. Ancak bölgenin bir tampon yapıya sahip

¹ Ahıska Türklerinin tarihi üzerine yazılan önemli eserlerden bk. Kemalöğlü, İ. (2023). *Ahıskalı Türkler (düünden bugüne)*. Bursa: Emin Yayınları.

olması ve stratejik konumundan dolayı uzun süre boyunca farklı devletlerin ve grupların tehdidi altında kalır. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya üzerinde hüküm sürme isteği ile Ahıska üzerine sefer düzenlenir. “III. Murad zamanında Lala Mustafa Paşa'nın komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından 9 Ağustos 1578'deki Çıldır Zaferi ile ele geçirilmiştir. Böylece bölgede Çıldır Eyaleti adıyla, merkezi Ahıska olan bir beylerbeyliği kurularak 250 yıllık Osmanlı idaresi başlamış olur” (İnan, 2018, s. 83).

Ahıska Bölgesinin Osmanlılar tarafından alınmasının ardından Ahıska, büyük bir ticaret ve yerleşim yeri hâline gelir. Kafkasya üzerinde sağlanacak olan hâkimiyet için önemli bir lojistik merkezi hâlini alır. Ancak Osmanlı İmparatorluğunun toprak kayıplarının başlaması ile Kafkasya bölgesinde Rus baskısı artmaya başlamıştır. Ruslar Kafkasya üzerinde hâkimiyet sağlamaya çalışır. Osmanlı- Rus savaşının başlaması ile Ahıska'nın kaderi değişir. “1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Anlaşması neticesinde Ahıska-Ahılkelek savaş tazminatı yerine Ruslara verilir. Kars ve Ardahan'ın içerisinde yer aldığı diğer topraklar Osmanlılara kalır” (Şahin, 2014, s. 8). Osmanlı İmparatorluğunun Ahıska'dan çekilmesi ile Türk topluluğu için büyük bir yaşam mücadelesi başlar. Ahıska Türkleri bu tarihten sonra Osmanlı'ya bağlanmak için birçok mücadele verir. Siyasi özerklik veya Osmanlı'ya bağlı olmak için birçok girişimde bulunurlar. Hükümet kurmaya çalışırlar.

Bu tarihten itibaren bölgede bulunan Türk halkı için zor bir dönem başlamış ve bu 1944 Ahıska sürgünlerine kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu stratejik bölgeyi Ruslardan geri alma çabaları sonuçsuz kalmış, buna ek olarak 1877'de başlayan Osmanlı-Rus Harbi sonunda yapılan Ayastefanos Antlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum'da Ruslara bırakılmıştır. Bu savaş sonunda Anadolu'ya kitlesel bir göç hareketi başlamış ve 1900'lü yıllardan itibaren Rus-Ermeni işbirliği ile büyük katliamlar yaşanmıştır (Özdeş, 2018, s. 50).

Ahıska Türklerinin Osmanlı'ya bağlanma isteği ile girişimleri Rus ve Ermeni güçleri tarafından hoş karşılanmaz ve ağır bedeller öderler. Rusların mutlak hâkimiyet kurmasıyla Ahıska Türklerinin nüfuslarının aleyhinde bazı politikalar uygulanarak azınlık grupların nüfus sayısı artırılır. Bu mezalim ve politikalar karşısında Anadolu'ya birçok Ahıskalı Türk göç etmeye başlar. Bu politikalar ve mezalimler Sovyet Rusya'nın kuruluşuna kadar aralıklar ile devam eder. Sovyet Rusya'nın kuruluşu ile Ahıskalı Türkler asimile politikaları ve kimiksizleştirme hamleleri ile mücadele eder. Birçok yasak ve dayatmaya maruz kalan Ahıska Türkleri yaşadıkları topraklarda ikinci sınıf insan muamelesi görürler. Bu durum II. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar sürer. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Almanya ve Rusya arasında büyük bir çatışma yaşanır. Askere alınmayan Ahıska Türkleri Rusların, Almanlara karşı ağır kayıplar vermesi üzerine askere alınmaya başlanır.

II. Dünya Savaşı yıllarına kadar Ahıska Türkleri askere alınmıyordu. Savaş başlayınca 40.000 civarında insan, Almanlarla savaşmak üzere silâh altına alınarak cepheye gönderildi. Geride kalanları da kız, gelin ve yaşlılar dahil, Ahıska-Borcom demiryolu inşaatında çalıştırıldılar. Bu hat 1944 Ekiminde tamamlandı. 14 Kasımında da sürgün başladı. Demek ki, Ahıskalılar, bindirilecekleri hayvan vagonlarının geleceği demiryolunu, kendi elleriyle yapmışlardı! (Zeyrek, 2001, s. 40).

Almanya'nın ilerleyişinden endişe duyan Rus güçleri Ahıska Türkleri ve Türkiye arasındaki iletişimi koparmak ister. Bunun için Stalin, Gürcistan (SSC) devlet başkanı Lavrentiy BERİA'ya Ahıska, Ahılkelek, Aspinza, Adıgön ve bu bölgelere bağlı köylerdeki Türk nüfusu

başta olmak üzere Kürt ve Hemşinlilerin Orta Asya'ya tahliye edilmesini (Sürgün) emretmiştir². 14 Kasım 1944 tarihinde Ahıska Türkleri sürgün edilir.

Adıgön, Ahıska, Aspinza, Ahılkelek ve bu reyonlara bağlı köylerdeki Türklerin evlerinin kapıları çalınmış, yanlarına alabilecekleri kadar eşya almalarına izin verilen halk gece yarısı evlerinden çıkarılarak uygun alanlarda bir araya toplanmıştır. Sabaha karşı kamyonlarla tren istasyonlarına götürülen Türkler, Orta Asya'ya gönderilmek üzere yük vagonlarına doldurulmuş ve nereye, kaç gün yol gideceklerini bilmeden bir daha dönemeyecekleri topraklardan sürgün edilmişlerdir (Demiray, 2011, s. 15).

Sürgün için toplanan Ahıska Türkleri, trenin hayvan vagonlarına kapasitenin çok üstünde yerleştirilir ve ölümcül olan Ahıska Sürgünü böylece başlar. Bu yolculuk günlerce sürer. Temel ihtiyaçların karşılanamaması (Açlık, soğuk, tuvalet ihtiyacı, su ihtiyacı vb.), hijyen sorunu, salgın hastalıklar ve hareketsizlik gibi birçok sorun yaşanır. Bu zor koşullara dayanamayan Ahıska Türkleri ciddi kayıplar verir. Verilen kayıpları her istasyonda bilinmeyen topraklara bırakıp yola devam ederler. Ahıska Türkleri ölümcül olan bu uzun yolculuktan sonra Orta Asya topraklarına dağıtılır. Ahıska Türkleri, gittikleri yerlerde harabe yerlere yerleştirilir, kolhoz idarelerinde çalıştırılır. Orta Asya'nın zor iklim koşulları, yetersiz beslenme, yabancı bitki tüketiminden kaynaklanan zehirlenmeler ve sağlık hizmetlerinin yetersizliğinden dolayı burada da ağır kayıplar verirler.

Ahıska Türkleri Orta Asya'nın zor koşullarında ziyaret yasağı gibi birçok iletişim kopukluğu ile karşı karşıya kalır. Buldukları yerlerden çıkmaları yasak olduğu için akrabalarından uzun yıllar haber alamazlar. Tüm olumsuz koşullara ve yasaklara rağmen yıllar içinde Ahıska Türkleri toparlanmaya çalışır ve Orta Asya'yı yeni bir vatan hâline getirirler. Ahıskalı kimliklerinden vazgeçmez, Ahıska'ya geri dönme ümidi ile yaşarlar. Uzun yıllar bu durum böyle devam ederken Özbekistan'ın Fergana kentinde Ahıskalı Türkler ve Özbek Türkleri arasında yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı çatışmalar yaşanır. Bu çatışmalar neticesinde ağır kayıplar veren Ahıska Türkleri Özbekistan'ı terk etmek zorunda kalırlar.

Bunların 17.000'den fazlası Kazakistan'a, 20.000'den fazlası Rusya Federasyonuna, 40.000'den fazlası da Azerbaycan'a göç etti. Fergana hadisesiyle binlerce Ahıska Türkü, evini barkını bırakarak canını kurtarma derdine düştü ve Özbekistan'dan çıkmak zorunda bırakıldılar. Rusya'nın askerî uçaklarıyla ülkeden ayrıldılar. Kazakistan, Rusya, Azerbaycan ve Ukrayna'ya gittiler (Topçu, 2018, s. 36).

Fergana olayları³ ile Ahıska Türkleri II. sürgünlerini yaşamışlardır. Bu olay ile birçok ülkeye dağılan Ahıska Türkleri, kimliklerini korumak için uluslararası platformlarda mücadele verirler. Rusya'nın Krasnodar kentine yerleştirilen Ahıska Türkleri, yerli halk tarafından benimsenmezler. Burada da birçok mücadele verdikten sonra ABD'nin girişimleri ile ayrılırlar. ABD, Ahıska Türklerinin yaşadığı sürgün ve yasaklarla ilgilenmeye başlarlar.

Bu ilginin başlamasında, Ahıska Türklerine yönelik baskının bu yılda zirve yapması ve bunun neticesinde yaşanan bazı önemli olayların Amerikan basınına yansımaları etkili olmuştur. Bunun üzerine Ekim 2002'de Krasnodar Eyaleti'nde Uluslararası Af Örgütü'nün Vaşington bürosu, Krasnodar'daki insan hakları eylemcileri, Ahıskalı temsilciler ve Amerikan mülteci sorunlarıyla ilgili yetkilileri bir araya gelerek sorunu tartışmışlardır. Toplantıyla birlikte ABD'ye göç programının temeli atılmıştır (Üren, 2015, s. 132).

² Bu emrin verildiği belgeye dair geniş bilgi için bk. Orhan Uravelli, "Sovyet Resmî Belgelerinde Ahıska Sürgünü", *Bizim Ahıska Dergisi*, 16, 8-11. http://www.ahıska.org.tr/wp-pdf/sayil6/parcali/09_sayi16.pdf

³ Fergana Olayları hakkında geniş bilgi için bk. Dr. Aleksandr Osipov, "30 Yıl Önce Fergana/Fergana Olayları", (Çev. Orhan Uravelli), *Bizim Ahıska Dergisi*, 23-29. http://www.ahıska.org.tr/wp-content/uploads/54-55_8.pdf

Ahıska Türkleri ABD'ye yolculuk yaparak üçüncü sürgünlerini de yaşamışlardır. Ahıska Türkleri günümüzde hâlen Ana yurtlarına dönme hayali ile birçok ülkede yaşamlarını sürdürürler. Aşağıdaki haritada Ahıska ve Ahıska'ya bağlı olan reyonların haritası verilmiştir.

Foto 1: Ahıska Bölgesinin Türkiye ile olan sınırını gösteren bir harita

(Foto: <http://www.datub.eu/ahıska-cografya-tarih>)

Ahıska Türklerinin yaşadığı bu mezalimler birçok şiir ve romana konu olur. Farklı yaşamlardan ve örneklerden sunulan kesitler ile Ahıska gerçeği gözler önüne serilir. Edebî mücadele ile Ahıska Türklerini ve yaşadıklarını ifade etmeye çalışan Mircevat Ahıskalı, bu konuda birçok şiir yazar. Ahıskalı'nın yayınlanan şiir ve düzyazı eserleri şöyle sıralanmaktadır:

Rubailer, Figan, Gönül ile Karagül, Gurbetten İniltiler Destan, Gurbetten İniltiler Sürgün Roman-I, Gurbetten İniltiler Yaşam Savaşı Roman-II, Gurbetten İniltiler Karış Karış Fergana Roman-III, Ahıska Masalları ve Hikâyeler, Ahıskalı'dan Hikâyeler, Fani Nakışlar, Bursa'dan Ahıska Esintileri, Hakkın Yolu, Bir Beyitte Bin Cevher, Ahıska'da Söylenen Hikaye ve Masallar, Nale, Sahrada Yanar Umman, Ölümden Kaçıp Ölüye Sığındım, Her Çiçekte Bin Bir Öz, Ben Ana Katiliyim, Esma-i Hüsna, Aşk Bir Hastalıktır (Dinç, 2021, s. 125).

Ahıskalı'nın konu ile ilgili dikkat çeken eserleri arasında üçleme halinde kaleme aldığı romanları bulunmaktadır. Bu romanlar hem Ahıskalı'nın edebî yönünü hem de Ahıska tarihini özgün bir üslup ile ele alır.

Mircevat Ahıskalı, *Gurbetten İniltiler, Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* ve *Gurbetten İniltiler 3 Karış Karış Fergana* romanları ile Ahıska Sürgününün öncesi, sürgün anı ve sürgün sonrasını tüm gerçekliği ile anlatmaya çalışır. Bu romanlarda yazarın daha çok kadın kahramanlar üzerinden Ahıska Sürgününü anlattığı görülür. İlk romanda başkişi Asya karakterinin hâkim olduğunu görmek mümkündür. Tüm olaylar onun etrafında yaşanmaktadır. Asya gibi farklı kadın kahramanların yaşadığı sıkıntılar da aktarılır. Sürgün anında yaşanan tüm zorluklar özellikle sürgünün kadın ve çocuk yaşamına etkisini anlatma hususunda roman önemli bir etkiye sahiptir. Üçlemenin ikinci romanında sürgün sonrası yaşam detaylı bir şekilde aktarılır. Burada da daha çok kadın kahramanların yaşantısı üzerinden mesajlar verilir. Burada Asya Hala okuyucunun karşısına tekrar çıkar ancak ön planda olan kadın kahraman Nazife

Hala'dır. Üçlemenin son kitabında ise *Asya Hala*'nın tekrar güçlü bir kadın kahraman olarak ön plana çıkar. *Gurbetten İniltiler* üçlemesi sürgünün kadın boyutunu ve tüm detaylarını açıklama noktasında dikkat çeker. Yazarın Ahıska Türklerine mensup bir birey olması ve sürgünü birinci derecedeki kaynaklardan dinlemesi önemli bir husustur.

1. Yaşam-Sürgün ve Ölüm Kısacasında Kalan Ahıskalı Kadınların Direniş Meşalesi: *Asya/Asya Hala*

Aşağıda *Gurbetten İniltiler* üçlemesinin ilk kitabının fotoğrafı yer almaktadır. Romanın kapağında sürgünün ilk mekânı olan buharlı trene yer verilir. Bu tren ölüm ve yaşam arasındaki ince çizgiyi okuyucuya somut bir şekilde aktarır. Romanda en önemli semboldür. Ahıska Türkleri için sonun ve yeni bir başlangıcın geçiş aşamasıdır.

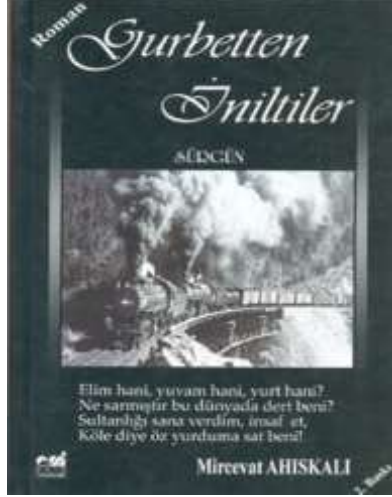

Foto 2: Mircevat Ahıskalı'nın *Gurbetten İniltiler* Üçlemesinin 1. Kitabının kapak fotoğrafı
(Foto: <https://www.idefix.com/Kitap/Gurbetten-Iniltiler-1/Mircevat-Ahiskali/Edebiyat/Edebiyat-Inceleme/urunno=0000000546502>)

Mircevat Ahıskalı, *Gurbetten İniltiler* üçlemesinin ilk romanında sürgünün tüm yönlerini ele almaya çalışır. Anlatıcı, romanın genelinde sadece sürgün özelinde belli karakterler üzerinden olayları aktarır. Romanda tüm olaylar sürgün gerçeği ile sonuçlanır. Anlatıcı, romanın önsözünde Ahıska Türkleri ile ilgili bazı bilgiler verdikten sonra Ahıska Türklerinin yaşadıklarını hiçbir kitabın konu edinmemesine dikkat çeker. Bu eksiklikten dolayı romanı kaleme aldığı ve anlatacaklarının uzunluğundan dolayı üçleme şeklinde bir düzen kurduğunu belirtir. Romandaki olayların gerçeklik ile olan bağlantısı hakkında da açıklama yapar.

Kitapta anlatılanların geneli konu olarak benim hatıralarıma, araştırmalarıma ve canlı tanıklardan dinlediklerime dayanmaktadır; Bazı hadiseleri de duyduğum olaylara benzeterek romanlaştırmaya çabaladım. Ama ben anlatacaklarımı sürgünün gerçekleştirildiği farklı farklı vagonlarda yaşanmış olmasına rağmen tek bir vagonda yaşanmış gibi anlatmayı uygun gördüm. Bir vagonda yaşanan olaylar üzerinden Ahıskalıların yurtlarından sürgün edilmesinin hazin ve gerçek öyküsünü anlatmaya çaba gösterdim (Ahıskalı, 2006, s. 7).

Anlatıcı romanı hakkında kısa bilgi verdikten sonra Ahıska ve çevresinin tanıtıldığı kapsamlı bir tabiat tasviri yapar. II. Dünya Savaşı ve etkileri farklı yönleri ile aktarılmaya çalışılır: Ahıskalı erkekler askere alınmış ve civarda genç erkek kalmamıştır. Kalanların bazıları ise vücudunun bir uzvunu/organını kaybetmiş gazi olmuştur. Bu bilgilerin yanı sıra sürgünün ayak sesleri de romanın başlarından itibaren verilmeye başlanır. Ahıska'daki toplumsal yapı hakkında bilgi verildiğinde her ne kadar erkek kahramanlardan söz edilse de kadın kahramanlar

ön plandadır. Erkekler askerde olduğu için evin ve çocukların sorumluluğu tamamen kadınlara kalır. Kadınlar hem ekonomik yaşantılarını sürdürür hem de savaşın arka planında büyük bedeller öder. Ahıska Türkleri toplumsal yapı içerisinde erkek egemen bir düzene sahiptir. Kadınlar her ne kadar romanda güçlü ve dirençli kurgulansa da gelenek ve göreneklere bağlıdırlar. Aile bağları, gelenek-görenek, doğum-düğün-ölüm geçişleri ve ritüelleri, toplumsal norm ve tabuları kuşaktan kuşağa aktaran kadınlardır. Ahıska Türk gelenek yapısı içinde de atalardan gelen bir kültür genetiği oluşturulmuştur. Bu konuda Berktaç:

Bir toplumsal grup olarak kadınların insan hakları, en fazla, kültür adına öne sürülen gerekçelerle çığneniyor. Farklı toplumlarda farklı farklı biçimler olsa da, kültür kavramı, kadınların yaşamlarını hem doğrudan somut olarak, hem de derin bir biçimde simgesel olarak sınırlandırmaya hizmet ediyor. Tarihsel olarak kadınlar, kültürün taşıyıcıları, koruyucuları ve aktarıcıları olarak görüldüler (Berktaç, 2012, s. 59) ifadelerini kullanır.

Toplumsal yapı içerisinde cinsiyet rollerini belirlerken kadın sorumluluklarını her defasında ortaya koyan bir düşünce vardır. Ahıska Türk kadınları her şeyden önce toplumda çok konuşmaması gereken kişilerdir. *Gurbetten İniltiler* üçlemesinin ilk iki kitabında bunun bazı örnekleri görülür. Üçlemenin ilk kitabında *Aslan Emmi* annesinin kendisini çağırırken rahat ses çıkarmadığını söyler; “*Aslan, Aslan gel oğlum öğlen yemeğini ye (...) Biçare anam bağırup seslenemiyordu. Çünkü gelinlik ediyordu (...)*” (Ahıskalı, 2006, s. 48). Anadolu ve Kafkas halkaları arasında eski bir adet olan gelinlik yapma düşüncesi, kadının erkeklerin yanında hiçbir zaman ses çıkarmaması şeklindedir. Erkeklerin yanında konuşmama düşüncesi üçlemenin ikinci kitabında da yer alır. Ayrıca burada kaç yaşında olursa olsun bir erkek içeri girdiği zaman kadının ayağa kalkması gerektiği vurgulanır. “*Nazife Hala adetleri üzere ayağa kalktı. Tufan bugün ki gibi hatırlıyor rahmetli ninesi “Yedi yaşında bir erkek çocuğu gelirse, yetmiş yaşında bile olsa kadın erkeğin ayağına kalkacak” derdi*” (Ahıskalı, 2007, s. 25). İki romandan da anlaşılacağı üzere erkek egemen yapı kadınların hareket alanını çok ciddi şekilde daraltmıştır. Ahıska Türkleri modern anlamda eğitim haklarından mahrum edilmiş bir millettir. Bunun yanı sıra farklı toplum ve coğrafyalar ile etkileşimleri kısıtlandığı için yukarıda belirttiğimiz kadınların aleyhine olan düşünceler uzun süre devam etmektedir. Ahıskalı'nın *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında kadınlar üzerindeki bu düşünce ve kuralların küçük yaşlardan itibaren sonraki nesillere aktarıldığı da görülmektedir. Romanda Tufan'ın sevgilisi olan Güneş'in annesinin sözleri bu hususta öne çıkmaktadır:

– O ne demek kızım “iş yok güç yok” sen yetişkin kızsın, iş olsun olmasın herkesten önce kalkman gerekiyor. Ben dokuz yaşından beri sabah ocağını kimseye yaktırmadım. Kız dediğin evde herkesten önce kalkar, avlu süpürür, ocak külünü alır, çay koyar dış kapıyı açar. Uyanan komşular görsün ki bu evin halkı ayaktadır. Dosta düşmana karşı her zaman ayakta olacaksın (Ahıskalı, 2007, s. 190).

Fatmagül Berktaç'ın yukarıda belirttiği gibi kültürün ve genetik kodların en önemli taşıyıcısı kadınlardır. Burada kadınlar aleyhinde olan bir durum başka bir kadın tarafından onaylanmakta ve bir sonraki nesle aktarılmaktadır. Ahıska Türk toplumunda da geleneksel yapının bir getirisi olarak kadınlar ikinci planda yer alan, ağır sorumlulukları olan, cinsiyet rolleri dayatılan, birçok hak ve özgürlükten mahrum olan kişilerdir. Ahıska Sürgününde her ne kadar güçlü bir direniş gösterebilirler de toplumsal dayatmalar hususunda pasif rol oynamaktadırlar. Ahıska Türklerinin kadın özelindeki toplum yapısı ana hatları ile bu yöndedir. Bu toplum içinde yaşayan ama alışılmış kuralların dışında hareket eden *Asya Hala*, romanlarda

kadın egemen bir yapı oluşturur. *Gurbetten İniltiler* üçlemesinin ilk kitabında belirgin bir şekilde bu görülmektedir.

Romanda olaylar günlük bir akışta ilerlerken erkekler kahveye çağırılıp devletin aldığı sürgün haberi hakkında bilgilendirilmiştir. Bu saatten sonra Ahıska Türklerinin özellikle de Ahıskalı kadınların sürgün ile mücadelesi başlayacaktır. Bu durum yaşanırken başkahraman görevindeki *Asya Haladan* söz edilmeye başlanır.

Başlarına geleceklerden habersiz bu masum canlar, bütün Ahıska, bütün yurt tatlı bir uykuya dalmıştı. Acaba kolhoz idaresine çağrılan erkeklerden hariç bu gece saatin içinde uyumayan var mıydı? Evet, vardı. Kocasıyla oğlunu kanlı savaşa gönderip de ikisinden de kara haber alan Asya Hala ev reisliğini üstlenmiş, elinde beş çocuğu ve bir de oğlunun emaneti olan hamile gelini kalmıştı (Ahıskalı, 2006, s. 33).

Romandaki *Asya* karakterinin soğukkanlılığına ve kararlılığına vurgu yapılır. Romanın ilerleyen kısımlarında Rus askerleri Ahıska'daki evlere girer ve halka toplanmaları için emir verir. Tüm halk şaşkın bir şekilde olanları anlamaya çalışırken *Asya Hala* ailesini toparlamaya çalışır ve komşularına da yardımcı olur. Romanda meydana toplanan halk kamyonlar ile tren reyonlarına taşınır. Böylece kaç gün süreceği belli olmayan Ahıska Sürgünü başlar. Anlatıcı, Ahıska Türklerinin maruz kaldığı sürgün mezalimi hakkında bazı bilgiler verdikten sonra sürgünün tek mekânı olan tren vagonunun içindeki durumu aktarmaya başlar. Burada *Asya Halanın* ve vagondakilerin günlerce uykusuz bir şekilde belirsiz bir yolculuk yaptığı vurgulanır. *Asya Hala*, hasta olan çocuğu için günlerce uyumaz. Trendeki hareketsizlikten ve olumsuz koşullardan dolayı yaşanan güçlükler karşı kahramanların yaşadıkları mücadele farklı kişiler üzerinden aktarılmaya çalışılır. *Asya Hala*, hem mevcut koşullar ile mücadele eder hem de sorumluluğu üzerinde olan ailesini yaşatabilmek için ayrıca çaba gösterir.

Romanın ilerleyen kısımlarında sürgünün Ahıska Türkleri üzerindeki etkisi giderek ağırlaşır. İnsanlar temel ihtiyaçlarını karşılayamaz; özellikle kadınların tuvalet ihtiyacı için verdiği mücadele insanî bir trajediye dönüşür. Erkeklerin yanında rahat hareket edemeyen kadınlar, özellikle genç kadınlar ağır kasık ağrıları yaşar.

Ahıska sürgünü sadece bir halkın topyekün sürgün edilmesi ile ele alınacak bir mesele değildir. Sürgün anında halkın yaşadığı psikolojik ve sosyolojik yıkımlar telafisi olmayan krizleri beraberinde getirmiştir. Sürgün anını hassas yapıları ile en ağır şekilde yaşayanlar içinde kadınlar önde gelmektedir. Özellikle bir anne olarak kadınların verdiği mücadele ve yaşadıkları yıkımlar önemli olaylara sahne olmuştur (...) (Şen, 2020, s. 202).

Ahıska Türk toplumu içerisinde geçmişten gelen bazı toplumsal kodların ve düşüncelerin roman içerisinde aktarımı söz konusudur. Erkeklerin yanında konuşma ve seslerini duyurmanın kadınlar için yanlış kabul edildiği bir toplumda sürgün, kadınlar için yaşam ve toplumsal kodlar arasında bir girdaba dönüşür. Kadınların tuvalet ihtiyacında yaşadıkları sıkıntılar *Çiçek Nine* ve *Halime Nine* arasında geçen diyalogda aktarılır. Sürgün anında suyun bulunmaması da bazı hijyen sorunlarının yaşanmasına neden olur. Su eksikliği, hijyen sorunu, soğuk hava, açlık ve yetersiz beslenmeden dolayı tren vagonlarında salgın hastalıklar ortaya çıkmıştır. Bu çetin şartlar *Asya Halanın* çocuklarını tek tek kaybetmesine neden olur. Sürgündeki olumsuz şartlardan dolayı birçok can kaybı yaşanmış ve her istasyonda cansız bedenler bilinmeyen topraklarda bırakılıp yola devam edilmiştir. Romanda askerlerin ölü toplama ve bilinmeyen bölgelere terk etme işlemini sıradan bir iş gibi günlerce tekrar tekrar yaptığı söylenilir. Tüm bu

mezalimlerin içinde çocuklarının hepsini kaybeden *Asya Hala*, fiziki ve psikolojik olarak son direnişlerini sürgüne karşı gerçekleştirir.

Yokluğa karşı büyük bir sınav veren Ahıskalı kadınlar varlığa karşı da aynı sınavı verir. Sürgün içinde gerçekleşen kadınsal tutumlar/roller sürgüne doğan hayatlar içinde aynı şekilde tezahür eder. Romanda Ahıskalı Türklerin yaşadığı bir diğer insanî trajedi *Asya Hala'nın* gelininin doğum yapmasıdır. *Züleyha Gelin*, erkeklerin bulunduğu vagona rahat hareket edemediği için zor bir doğum yaşamıştır. *Züleyha Gelinin* rahat hareket etmesi ve sesini çıkarabilmesi için erkekler yüksek sesle türküler söylemeye çalışmıştır. Bir kadının doğum anında verdiği sınav ve erkeklerin doğumun gerçekleşmesi için çabalamaları tüm vagonlara yayılır ve pasif olarak ilk isyan denemesinin kıvılcımları atılır.

Evet, erkekler Çiçek Nine'nin dediği gibi biri elinde bakırla davul çalıyor, ötekiler de yüksek sesle birbirlerinden farklı hâlde kimi mani, kimi türkü ne biliyorsa söylüyordu. Allah'ım bu duruma gülsünler mi ağlasınlar mı? Halkın bu acılı kara gününde bir yandan hastalıklar, bir yanda ölümle pençeleşen insanlar. Bir dünya yükünü karnına almış bu vagonun içinde ne yapıyorlardı. Sanki hayatlarının en mutlu, en şen gününü yaşıyorlarmış gibi ... (Ahıskalı, 2006, s. 92).

Tüm bu çaba ve uğraşlardan sonra *Züleyha Gelin* dünyaya bir erkek çocuğu getirir. Bu çocuk romanda sürgüne doğan ilk çocuktur. *Züleyha Gelin*, olumsuz şartlardan ve zor geçen bir doğumdan sonra dayanamayıp ölür. Böylece *Asya Hala* ailesinin son ferdi de kaybeder. Tüm bu kayıplar karşısında bir ölü gibi duran *Asya Hala*, romanın sonuna doğru Sovyet askerlere karşı çıkararak yeni doğmuş torununu kucağına alıp şu sözleri söyler:

Hayır, ey kötü ruhlu insan hayır! Senin dediklerin de, devletinin dedikleri de olmayacak. Biz öyle kolay kolay yollarda, gurbetlerde ölüp bitip, ya da asimile olup yeryüzünden silinip gidecek bir millet değiliz. Siz bizi öyle sürgünlerle, esaretle, ölümle gözümüzü korkutamazsınız. Siz bizi esir alıp esarete atabilirsiniz ama esarete tutamazsınız (...) Çocuklarım öldüyse torunum var, bir çocuk varsa bir millet var demektir. Bizim ocağımızı sizin gibiler su döküp söndüremezler. (...) (Ahıskalı, 2006, s. 174).

Asya Hala, romanın sonunda gerçekleştirdiği direnişi daha sonraki romanlarda da göstermektedir. Güçlü, dayanıklı, millî duruşa ve kimliğe sahip olan *Asya Hala*, adını daha sonra *Garip* koyacağı torunu ile Ahıska'ya dönme umudu ve çabası için çalışır. Sürgünü Ahıska Türkleri ve halkları ortak yaşar. Ancak sürgünün zor şartları ve insanî trajedisini Ahıskalı kadınlar daha çok yaşamıştır. *Asya Hala* karakteri ise sürgünün tüm şartlarını ve kayıplarını yaşama noktasında bir güçlü kadın kahraman veya bir sembol kahraman izlenimi yaratmaktadır. *Asya Hala* romanın başlarında güçlü ve dirençli dururken olayların ilerlemesi ile bu durum değişir. Birçok kayıp ve acı yaşadktan sonra pasif bir katlanış gösterir. Yaşadığı talihe ve kayıplara sessiz bir katlanış onun sabrının sınırlarını da okuyucuya aktarır. *Asya Hala'nın* öğrenilmiş çaresizliği bir sonraki ferdi yaşatma ümidinin belirtisinden kaynaklanır. Romanın sonlarına doğru ise her ne kadar elindeki her şeyi kaybetmiş bir kadın olsa da sürgünün ilk günlerindeki güçlü karakterini tekrardan kazanır. Onun için hayatta kalan torunu milletinin yaşaması için bir umuttur. Bu umut onun Ahıska'ya geri dönme ve vatanına kavuşma duygusu ile paralel bir çizgide ilerler. Erkek egemen bir yapıya sahip olan Ahıska Türk toplumu içerisinde *Asya Hala* figürünün ortaya çıkışı, anlatıcının kahraman temi veya güçlü Türk kadını imajını işleminin farklı bir örneğidir. *Gurbetten İniltiler* üçlemesi her ne kadar nehir bir anlatı

olarak kurgulanmışsa da bir destan metni görünümündedir. *Asya Hala* bu destan metninin başkahramanıdır.

2. Orta Asya Diasporasında Yaşam ve Kimlik Savaşı/Ahıskalı Kadınların Asimile Politikaları ve Yasaklara Karşı Tutumunun İki Güçlü Kadın Kahramanı: *Asya Hala ve Nazife Hala*

Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı romanında yaşanan olaylar daha çok Özbekistan'ın Mirzeçöl bölgesindeki iki köyde geçmektedir. Aşağıda üçlemenin 2. kitabı ve Mirzeçöl (Gülistan) Bölgesinin haritası verilmiştir. Burası romandan aktarılan bilgilerden hareketle açık bir cezaevi görünümü sağlar.

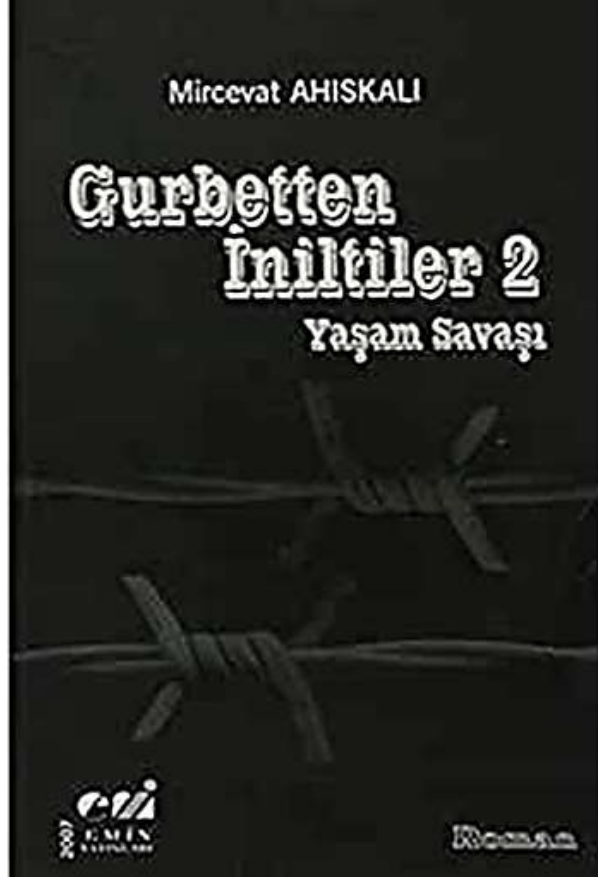

Foto 3: Mircevat Ahıskalı'nın *Gurbetten İniltiler Üçlemesinin 2. Kitabının kapak fotoğrafı*
(Foto: www.amazon.com.tr/Gurbetten-İniltiler-2-Yaşam-Savaşı/dp/9944404101).

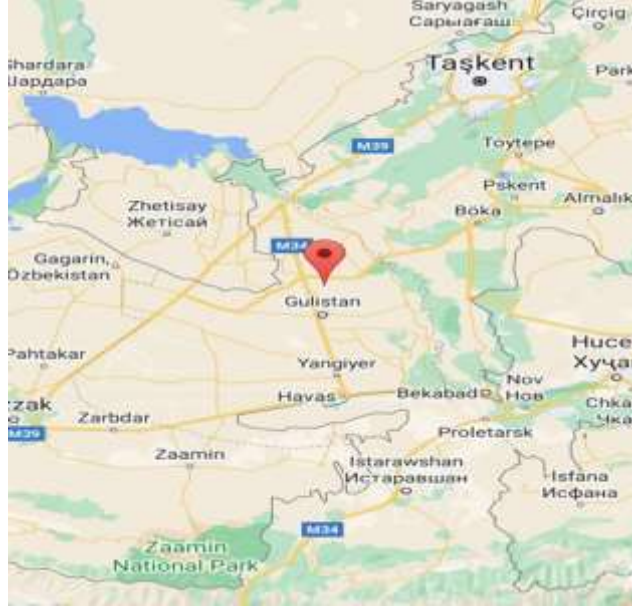

Foto 4: Özbekistan Mirzeçöl (Gulistan) Bölgesinin mevcut haritası
(Foto: <https://www.google.com/maps/@41.0303426,55.6207931,5z>)

Mircevat Ahıskalı'nın *Gurbetten İniltiler* üçlemesinin 2. kitabı olan *Gurbetten İniltiler 2 Yaşam Savaşı* romanında sürgün mezaliminden kurtulan Ahıska Türklerinin Orta Asya coğrafyasına yerleştirilmesi ve burada yaşadıkları zorluklar konu edinilir. İlk romandaki kahramanların bazıları bu eserde de yer alır. *Asya Hala* bu romanda da güçlü bir kahramandır; ancak serinin bu romanında ön plana çıkan kadın kahraman *Nazife Haladır*. *Nazife Hala*, Ahıska'da eşi askere alınan ve dört çocuğu ile birlikte sürgün edilen bir kadındır. Evin ve çocukların bütün sorumluluğu *Nazife Halanın* üzerinde kalır.

Nazife Hala çok inançlı biri olduğundan çok sabırlıydı. Başına gelen bütün olumsuz olaylara sabır ve metanet ile göğüs geriyor. Bunda da bir hayır var, ayağına taş değerse Allah'tan bileceksin. Bize ancak sabretmek düşer.” derdi. Bazen de “Her sırda olduğu gibi bu bir fırtınadır, bizim asrımız da kendi payına düşeni alıyor bu fırtınadan, bir gün geldiği gibi çekilir gider bizde aydınlığa çıkarız inşallah” diyordu (...). (Ahıskalı, 2007, s. 8).

Nazife Hala, Ahıska'dan getirilen tüm sürgünler gibi yıkık ve bakımsız bir kulübeyle çocukları ile birlikte yerleştirilir. Kolhoz⁴ idaresindeki pamuk tarlalarında ücretsiz çalıştırılmış ve çocukları ile birlikte uzun süre açlık çeker. Ahıska Türkleri burada da açlık, soğuk ve sağlık sorunları ile karşı karşıya kalmıştır. Temel ihtiyaçları karşılanamaz. “(...) Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'da sıkıyönetim şartları altında yaşayan Ahıska Türkleri, her türlü eğitim imkânından mahrum bırakılmışlardır (...)” (Seferov ve Akış, 2008, s. 400). Ahıskalı bir Türkün okuması veya kolhoz idaresi dışında bir yerde çalışması yasaktır. Bu yasak daha sonraki yıllarda esnetilmişse de Ahıskalı Türklerin eğitim faaliyetlerine olan katılımları Sovyet Rusya'nın yıkılışından sonra tam anlamıyla gerçekleşir.

⁴ Kolhoz: Rusya'da köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi. Türk Dil Kurumu Sözlükleri <https://sozluk.gov.tr/>

Ahıska Türklerinin Orta Asya coğrafyasına dağılması ile birlikte tüm sürgün edilene ziyaret yasağı getirilir. Bu ziyaret yasağı ile Ahıska Türklerinin buldukları köy ve bölgelerin dışına çıkması imkânsız hâle gelir. Böylece Ahıskalılar arasındaki iletişim de koparılır. Bu yasaktan en çok etkilenenler arasında *Nazife Halanın* oğlu *Tufan* bulunur. *Tufan* ve *Güneş* Ahıska'da birbirlerine âşık olan iki gençtir. Sürgünden sonra iki ayrı köye yerleştirilirler. Ziyaret yasağı gelince birbirlerini uzun süre görmezler. Ahıska Türkleri Orta Asya coğrafyasında hem açlık ile mücadele etmiş hem de açık bir hapisane görevi üstlenen köylerde soykırım/asimile politikalarına maruz kalırlar. Ahıska Türkleri uzun süre buldukları yerlerden ayrılamaz. “1956'da Yüksek Sovyet, sıkı rejim şartlarını yumuşatarak Ahıska Türklerinin SSCB'nin Ahıska dışında istedikleri bir bölgesine yerleşmelerine izin verdi. Ancak 1957'de Moskova'ya giderek müracaatta bulunan Ahıska Türkü temsilcilerine “siz Azeri'siniz, o hâlde Azerbaycan'a dönebilirsiniz.” diye cevap verildi” (Sevsay, 2017, s. 230). Bu ziyaret yasağı *Nazife Halanın* Tufan dışındaki tüm çocuklarını kaybetmesine neden olur. Köye zamanında doktor getiremeyen *Nazife Hala* ve Ahıska Türkleri yıl boyunca birçok kayıp yaşamışlardır. *Ahmet Emmi*, *Çiçek Nine*, *Zekiye*, *Mavi*, *Rüşti* vs. Ahıska'dan gelip ölen kahramanlardır. Sağlık sorunları, barınma problemi ve yetersiz beslenmeden dolayı sürgünde kaybedilen canlardan daha fazlası yitirilir.

Yarın ki günlerin iyi olacağına dair vatana dönme umuduyla yatıp, o umutla da kalkıyorlardı. Sadece gariplerin değil, yerlisi yersiz insanların durumları oldukça ağır, sefalet içinde yaşıyorlardı. Hatta o kadar perişan hâle gelmişlerdi ki sabah işine giden akşam döndüğünde aile fertlerini sağ salim bulabileceğinden pek de emin olamıyordu. Her yanda ölüm kol geziyor, ecel nerdeyse ziyaret etmedik ev bırakmıyordu. Salgın hastalıklar kime kancayı takarsa elinden can kurtarmak mümkün olmuyordu (Ahıskalı, 2007, s. 326).

Ahıskalı kadınların yaşadığı sürgün olayından sonra Orta Asya'da kış uzun ve çetin geçer. Bahar olduğu zaman etrafta bitkilerin yeşermesi ile ölüm oranları daha da artar. Yılan ve akrep sokmaları ile zehirli otların tüketimi ağır can kayıplarına neden olur. Zehirli otlardan ölenlerden biri de *Çiçek Ninedir*. *Çiçek Nine*, *Asya Hala* ile birlikte Ahıska'dan sürgün edilir. Uzun süre aç kaldıktan sonra dayanamayıp bilmediği otlardan yediği için zehirlenip ölür. *Asya Hala* ise romanda kolhoz idaresinin önünde toplanan halk arasında görülür. İlk romandaki kararlılığı ve soğukkanlılığı burada da devam eder. Daha sonra *Nazife Halanın* kaybettiği çocukları için taziyeye gider. Burada *Asya Halanın* sürgünden sonra içine kapandığı ve duyguları alınmış bir insan gibi yaşadığı anlatılır. *Asya Hala* romanda Kolhoz idaresinin önünde Ahıska'ya geri dönmek için beklentileri hakkında bazı fikirler öne atar. Ancak romanda *Asya Hala*'nın içine kapanıklığı aktif bir mücadele yürütmesini engeller. *Asya Hala*'nın güçlü duruşu ve sürgün esnasında gösterdiği mücadeleler örnek olarak gösterilmektedir. Toplumun birliği ve kolektif hafızasına ciddi bir etki yapan *Asya Hala*, umutsuz ve çaresiz olan kişilere bir örnek model olarak gösterilmektedir.

(...) Gözlerini iyice aç ve bu Halana bak oğul. Bu Asya Halan, kucağında bir aylık çocukla buralara kadar gelip çıkmış. Eşini ve büyük oğlunu savaşta kaybetmiş, gelini şu gördüğün körpeyi doğururken can teslim etmiş. Bir oğlu vagonda kaybolmuş. On yedi yaşında büyük kızı, altı yaşında ikizleri ve son olarak da üç yaşında küçük oğlu vagonda şehitler kervanına katılmış. Bu insan koskoca ailesini kaybetmiş hala dimdik ayakta duruyor ve bunun gibi binlerce insanlarımız var (...)
(Ahıskalı, 2007, s. 134).

Romanda II. Dünya Savaşından dönen Ahiskalı erkeklerin ailelerinin sürgün edildiği haberini almaları söz konusudur. Bu sürgün karşısında çaresiz kalan erkekler, ailelerini aramak üzere Orta Asya'ya yolculuğa çıkar. Sürgün ve Orta Asya'da yaşanan ilk aylardaki zorlukları kadınlar ve çocuklar büyük oranda yaşadığı için verilen kayıplar daha da artar.

3. Mirzeçöl'den Gülistan'a Orta Asya'yı Yeni Bir Vatana Dönüştüren Ahiskalıların Fergana Mezalimi

Aşağıda üçlemenin 3. kitabı ve Fergana Bölgesinin haritası verilmiştir. Burası Fergana Olaylarının yaşanmasından sonra bir ateş çemberi hâlini alır. Romanda Fergana'nın tüm bölgelerindeki çatışmalar panoramik bir soykırımı andırır.

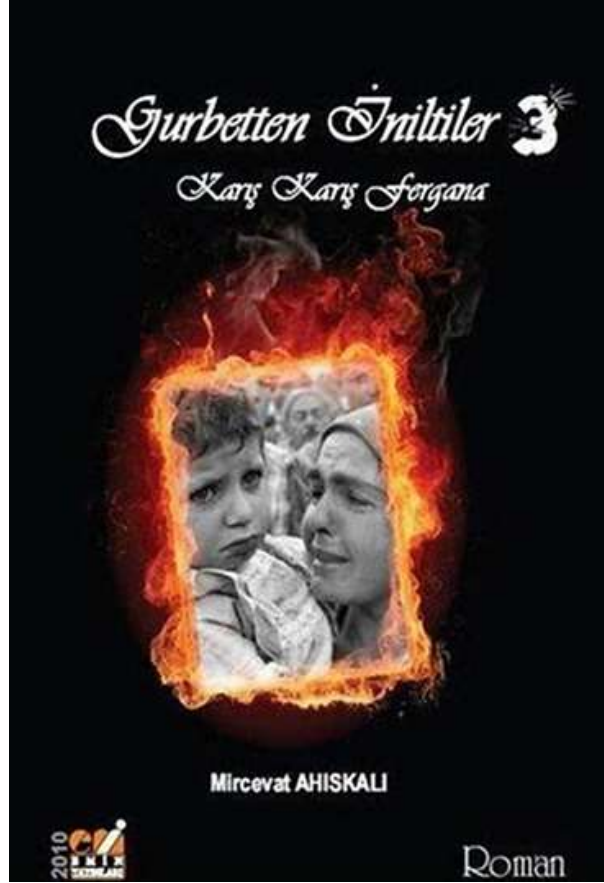

Foto 5: Mircevat Ahiskalı'nın Gurbetten İniltiler Üçlemesinin 3. Kitabının kapak fotoğrafı (Foto: <https://www.idefix.com/Kitap/Gurbetten-Iniltiler-3/Mircevat-Ahiskali/Edebiyat/Edebiyat-Inceleme/urunno=000000542130>)

Foto 6: Özbekistan Fergana vilayetinin mevcut haritası (Foto: https://tr.wikipedia.org/wiki/Fergana_Valley#/media/Dosya:Fergana_Valley_political_map-tr.svg)

Ahıska Türkleri Orta Asya coğrafyasında dağınık bir hâlde yerleştikten sonra uzun yıllar birçok sorun ile karşılaşılırlar. Özbekistan'ın Mirzeçöl ve Fergana Bölgelerine yerleşen Ahıska Türkleri, yeni bir yaşam kurar ve yıllar içerisinde bu toprakları ihya ederler. Geldikleri ilk yıllarda Mirzeçöl olarak bilinen bölge çorak arazilerle kaplıdır. Ancak Ahıska Türkleri aradan geçen yıllar içinde burayı tarıma elverişli bir hâlde getirir. Mirzeçöl'ün yaşam alanı değiştiği gibi ismi de değişir; Gülistan adı verilmiştir. Mirzeçöl Bölgesi üzerinde yaşanan bu değişiklik *Gurbetten İnitiler 3 Karış Karış Fergana* romanında da geçmektedir.

Ne Mirzeçöl'ü anne, burası artık Gülistan'dır, Gülistan. Ben yirmi sekiz yaşındayım. Kendimi bildim bileli burası Gülistan olarak geçer. Yıllar olmuş ne babam ne de sen, Gülistan demeye bir türlü alışamadınız. Siz bu topraklara sürüldüğünüzde tabî ki buralar çöldü ama artık şehirdir anne, şehir. (...) Evet oğul, kendini bileli burayı Gülistan olarak tanımış olabilirsin ama baban ve benim için burası her zaman Mirzeçöl olarak kalacaktır. Çünkü biz buraya geldiğimizde burası bir çölden ibaret değil, cehennemden ibaretti. Her taraf sürüngenlerle doluydu. Kumların altı, ağaçların üzeri yılanların meskeniydi. (...) (Ahıskalı, 2010, s. 12).

Ahıska Türkleri roman içinde aktarıldığı üzere birçok kayıp ve zorluk çektikten sonra yeni bir düzen ve yaşam alanı kurarlar. Ancak Ahıska Sürgünü ve beraberinde yaşanan kayıplar unutulmamış ve Ahıska'ya dönmek için bazı siyasi ve sivil hareketler başlatılmıştır. Bu hareketlerden biri roman içinde *Cömert* karakterinin liderliğini yaptığı kuruluştur. Ahıska Türklerinin bu girişimleri yönetim tarafından hoş karşılanmaz; bazı Ahıska Türkleri tutuklanır veya gözaltına alınır. Bunlardan biri sürgün esnasında dünyaya gelen *Asya Hala*nın torunu *Garip*'tir. *Garip*, tutuklanınca *Asya Hala* karakola gider ve sürgün anında askerlere karşı söylediği sözlerin benzerini komisere söyler.

Bana bak hey sen, polis misin, yoksa müdür müsün nesin bilmem. Sen mevkiinle, makamınla unvanınla belki de bu çocukları korkutabilirsin ama beni değil. Çünkü ben bu hayatta çok korktum, sen daha ananın karnında bile yoktun, bu devlet beni korkutmaya başlamıştı. Bu devlet milletimden ne istediye aldı. Milletim verdikçe üzerimize üzerimize geldi. Ben bu devlet için kocamı şehit verdim yetmedi, oğlumu verdim yetmedi. Kocasıyla oğlu bu devlet için şehit oldular demeden benim gibi on binlerce insanımızı sürdüler. Vagonda bu torunum hariç bütün ailemi kaybettim. (...)(Ahıskalı, 2010, s. 80).

Asya Hala, serinin üçüncü romanında sadece tutuklanan torunu için mücadele ettiği bir bölümde yer alır. İlk romandan itibaren sergilediği dik duruş ve güçlü tavır ile tekrardan okuyucunun karşısına çıkar. Romanda erkek kahramanların serinin diğer romanlarına oranla daha çok ön plana çıktığı görülür. Ahıska'ya geri dönme hareketini başlatan erkek kahramanlar birçok zorlukla mücadele ederler. Siyasi engellemelerin yanı sıra Fergana'da ortaya çıkan halk ayaklanması da Ahıska Türkleri için yeni bir yıkımın zemini hazırlanır. Yerli halk olan Özbek Türkleri ile Ahıska Türkleri arasında çıkan tartışma kısa sürede büyük çatışmalara yol açar. Önceleri Fergana merkezinde tam olarak neden ortaya çıktığı bilinmeyen ayaklanmalar⁵ başlar ve kısa sürede tüm ülkeye yayılır. Bu olaydan dolayı birçok Ahıska Türkü öldürülür, evleri yağmalanır. Ülkede daha fazla kalamayacaklarını anlayan Ahıska Türkleri Özbekistan'dan ayrılmak zorunda kalır. Böylece Ahıska Türkleri ikinci bir sürgün daha yaşamak zorunda kalmıştır. "Ahıska Türklerine göre 300'den fazla insan yaşamını yitirmiştir. Ayrıca, evler ve otomobiller yağmalanıp yakılmış, insanlar kaçırılmıştır. Ahıska Türkleri bir nevi Özbekistan'ı terk etmeye zorlanmışlardır" (Aydingün ve Aydingün, 2014, s. 60-61). Romanda Ahıska Türklerinin yaşadığı mezalimler Fergana'nın farklı bölgelerinden hareketle farklı kişiler üzerinden anlatılır. Ayrıca tecavüze maruz kalan kadınlar ve katledilen çocuklarda romanda ayrıntılı şekilde aktarılır. Fergana Olayları ve sonrasında yaşanan sürgün süreci Ahıska Türklerinin ortak kaderi olur. Bu romanda kadınların ikinci planda yer aldığı söylenebilir. Ancak işkence ve ölüm noktasında kadınların da ağır şartlara maruz kaldığı gözlemlenir.

Sonuç

Ahıska Türkleri tarihsel süreç içinde birçok soykırım ve asimile politikalarına maruz kalmış bir topluluktur. Sovyet Rusya'nın Kafkasya coğrafyası üzerinde sağlamak istediği egemenlik, Ahıska Türklerinin sürgün edilmesine neden olur. 1944 yılında sürgün edilen Ahıska Türkleri birçok kayıp verir ve insanî boyutta psikolojik bir savaşa maruz kalır. Sürgün esnasında birçok sorun ile karşılaşan Ahıska Türkleri, tüm olumsuz şartlara rağmen hayatta kalmayı başarırlar. Sürgünün ağır şartlarını daha çok kadın ve çocuklar yaşar. Orta Asya coğrafyasına dağıtılan Ahıska Türkleri, sürgünde yaşadıkları zorlukların benzerini hatta daha ağırını yaşamaya başlar. Barınma, beslenme ve sağlık gibi birçok ihtiyaçları karşılanmaz. Ahıska Türklerinin birbirlerini ziyaret etmeleri yasaklanır ve buldukları topraklar birer açık cezaevi görevi üstlenir. Coğrafyanın ağır şartları ve kısıtlı imkânlardan dolayı sürgünde verilen can kaybından daha ağır can kayıpları verilir. Sürgün edildikleri topraklarda uzun yıllar mücadele verdikten sonra Ahıska Türkleri Fergana Olayları ile karşı karşıya kalmış ve tekrardan ağır can kayıpları verilir. Yakın tarihimize kadar sürgün ve zorunlu göç ile karşı karşıya kalan Ahıska Türkleri, birçok ülkede dağınık şekilde yaşar. Sürgünden sonra vatana geri dönme isteği ile

⁵ Fergana Olayları hakkında detaylı bilgi için bk. Khalida Devrisheva, (2019). Türk ve Rus Kaynakları Işığında 1989 Fergana Olayları, *Belgi Dergisi*, 2(17), 1170-1187.

yaşayan Ahıska Türkleri bir daha doğdukları topraklara dönemezler. Bu mezalimler ve vatansızlık trajedisi birçok şekilde dile getirilmeye çalışılmıştır. Edebiyat alanında verilen mücadele de vatansızlık temi ve sürgün mezalimi etrafında şekillenir. Mircevat Ahıskalı kaleme aldığı şiir ve romanlarda bu iki tema üzerinde sıkça durur.

Mircevat Ahıskalı'nın *Gurbetten İniltiler* üçlemesi birer nehir anlatı olarak sürgün ve sonrasını tüm yönleri ile ele alır. Romanlarda sürgün ve sonrasında yaşanan olumsuzlukların daha çok kadın kahramanlar üzerinden aktarılır. *Asya Hala* ve *Nazife Hala* bu kadın kahramanlar içinde önemli bir yere sahiptir. Güçlü karakterleri ve zorluklara karşı tutumları ile birer sembol kahraman görevi üstlenirler. Üçlemenin ilk iki kitabı sürgünün kadın boyutunu ve kadınların yaşadığı mezalimi anlatma noktasında önem taşır. Ancak üçlemenin son kitabı ortak bir sorun olan Fergana Olayları ile Ahıska Türklerinin tümünü kapsayan zorluk ve mücadelelerden söz eder. Mircevat Ahıskalı'nın *Gurbetten İniltiler* üçlemesi birer nehir anlatı olarak tarihi roman veya belge roman özelliği de taşır. Üçlemenin ilk iki kitabında gerçek hayatta yaşamış kişilerin yaşamına dair bilgi verildiği için biyografik roman izlenimi de yaratılır. Ayrıca üçlemenin son kitabında yazarın hayatına dair bilgilerde kurgulanmış *Cömert* karakteri üzerinden verilir. Mircevat Ahıskalı'nın *Gurbetten İniltiler* üçlemesi gerçek olayları aktarma noktasında önem taşır.

Kaynaklar

- Ahıskalı, M. (2006). *Gurbetten iniltiler*. Emin.
- Ahıskalı, M. (2007). *Gurbetten iniltiler 2 yaşam savaşı*. Emin.
- Ahıskalı, M. (2010). *Gurbetten iniltiler 3 karış karış fergana*. Emin.
- Aydınğün, A. ve Aydınğün, İ. (2014). *Ahıska Türkleri ulusötesi bir topluluk ulusötesi aileler*. SFN Yayınları.
- Berktaş, F. (2012). *Tarihin cinsiyeti*. Metis Yayınları.
- Demiray, E. (2011). *Ahıska Türkleri ağzı*. (Yayınlanmış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi.
- Demiray, E. (2012). Anavatanlarından sekiz ülkeye dağıtılmış bir halk: Ahıska Türkleri. *Turkish Studies*, 7(3), 877-885.
- Devrisheva, K. (2019). Türk ve Rus kaynakları ışığında 1989 Fergana olayları. *Belgi Dergisi*, 2(17), 1170-1187.
- Dinç, M. (2021). Ahıska Türklüğüne destan penceresinden bakmak: Mircevat Ahıskalı'nın "gurbetten iniltiler destan"ı üzerine bir inceleme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(28), 123-156.
- Halidov, İ. (2011). *Ahıska Türklerinin uluslararası örgütler nezdindeki temasları*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi.
- İnan, K. (2018). *Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türklerinde Türkçe ana dili bağlılığı*. (Yayınlanmış doktora tezi). Gazi Üniversitesi.
- Kemaloğlu, İ. (2023). *Ahıskalı Türkler (düünden bugüne)*. Emin Yayınları.
- Osipov, A. (2019). 30 Yıl önce Fergana/Fergana olayları. (çev. Orhan Uravelli). *Bizim Ahıska*, 23-29. http://www.ahıska.org.tr/wp-content/uploads/54-55_8.pdf

- Özdeş, E. (2018). *Rusların Kafkasya'daki yayılma politikası ve Ahıska Türkleri*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi.
- Seferov, R. ve Akış, A. (2008). Sovyet döneminden günümüze Ahıska Türklerinin yaşadıkları coğrafyaya göçlerle birlikte genel bir bakış. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 393-411.
- Sevsay, H. (2017). Ahıska Türkleri ve diaspora. *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Cilt 2, ed. Hüsrev Akın, Erzincan.
- Şahin, M. F. (2014). *Türk dış politikasında Ahıska Türkleri*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Şen, V. (2020). *Türk romanında ve öyküsünde Ahıska Türkleri*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Erzurum Teknik Üniversitesi.
- Topçu, D. (2018). *Ahıska Türklerinin sosyo- kültürel özellikleri ile ilgili sosyolojik bir araştırma (İnegöl örneği)*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri <https://sozluk.gov.tr/>
- Uravelli, O. (?). Sovyet resmî belgelerinde Ahıska Sürgünü. 8-11. http://www.ahıska.org.tr/wp_pdf/sayi16/parcali/09_sayi16.pdf
- Üren, M. (2015). *Kimlik, çıkar ve jeopolitik ekseninde Ahıska Türkleri sorunu*. (Yayınlanmış doktora tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Zeyrek, Y. (2001). *Ahıska bölgesi ve Ahıska Türkleri*. http://www.ahıska.org.tr/kitap_muhteviyat/ahıska%20bolgesi%20ve%20ahıska%20turkleri.pdf

Extended Abstract

Ahıska Turks are an ancient Turkish community whose roots date back to the Kipchak Atabeks. Ahıska Turks live in the Ahıska Region and its Turkish regions are located in the southern part of Georgia. Ahıska Region, which has been invaded by many states throughout the historical process, has an important strategic structure. The powers that wanted to dominate the Caucasus Region gave great importance to the dominance of Ahıska. Ahıska Turks II. He was drafted into the military by Russia at the start of World War II. Ahıska Turks suffered many losses during the war. As Germany advances towards Moscow, the Russians begin to make some decisions. To end the relationship of Ahıska Turks with Turkey and to prevent any attack from the south, Ahıska Turks were exiled on October 15, 1944. Regions such as Ahıska, Aspinza, Ahılkelek, Adıgön, and Acara began to be evacuated. Ahıska Turks embark on a long and deadly journey. Ahıska Turks, who were taken from Ahıska to the Central Asian Region, were forced into train wagons. They face many negativities in train wagons.

During the Ahıska Exile, many losses occurred due to not meeting basic needs, hygiene problems, and epidemic diseases. The majority of the deceased Ahıska Turks are women and children. Those who died on this journey are left at different stations in unknown places and the journey continues. After this long journey, Ahıska Turks were distributed to different regions of Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan. Ahıska Turks, who are placed in ruined and neglected houses, are forced to work in state fields for a living. Here, Ahıska Turks are deprived of many

rights such as education, health, housing, visiting, and working. More losses occur due to inadequate and wrong nutrition than those experienced during exile. Ahıska Turks, who lived away from their homes and homeland for many years, began to live in these lands, which had the status of an open prison.

After staying in the Central Asian lands for many years, Ahıska Turks tried to recover and establish a new life. However, Ahıska Turks were caught in the conflict in the Fergana Region of Uzbekistan in 1989 due to an event whose cause is not fully known. In the conflict between the local people and Ahıska Turks, houses were looted, women were raped and many people were killed. Thereupon, Ahıska Turks were taken from the region and evacuated to Kazakhstan, Azerbaijan, and Russia. Ahıska Turks immigrated to the USA due to long-term conflicts with the local people in Russia. Today, Ahıska Turks still live in many different countries with the hope of returning to their homeland.

These exiles and atrocities experienced by Ahıska Turks have gained an important place in the field of literature, as in all fields or disciplines. In addition to the poems written on the subject, it attracts great attention in novels. The Moments from Exile trilogy, written by Mircevat Ahıskalı, deals with the Ahıska Exile in all its aspects. The first book of the trilogy, published in three books, describes the Ahıska Exile, the second book describes the atrocities in Central Asia, and the last book of the trilogy describes the Fergana Incidents. The most important people living in the Ahıska Exile are female heroes. The fact that men were in the military caused women and children to live in exile alone. The exile experienced by mostly women and children caused women to experience very difficult times. The female heroes both tried to survive and tried to keep their children alive. These female heroes and the atrocities they experienced take an important place in Mircevat Ahıskalı's Trilogy of Groans from Exile. Among the female heroes, the Asya figure has an important place with her strong character and combative nature. The whole novel is based on the losses experienced by Asya and those around her.

Asya is a very effective character in the first book of the Groans from Exile trilogy. It emphasizes the women, life, resistance, and hope aspects of exile. In the second book, the Asya character appears again. However, the hero that stands out is Nazife. Nazife is a strong and determined woman like Asya. She fought to keep her children alive. She has experienced many losses and resisted. In the last book of the series, Asya comes to the fore again. However, she is not very effective here. More space is given to the struggle of male heroes. In this study, the losses and atrocities experienced by Ahıska Turkish women, specifically the Asya character, will be discussed. The study is limited to the books of the trilogy and no additions have been made. Apart from the Asya character, the character of Nazife will also be emphasized. All the negativities experienced by women during exile will be mentioned. Before moving on to the subject, detailed information about Ahıska Turks will be given.

